

SCHOOLTijd

Op kostschool in Baarn, 1925
Foto: Collectie Hella S. Haasse

Verhaal 'De jeugd van het sapje Mona'. Transcriptie: 'In een hooge palmboom woonde een apen gezin. Vader en Moeder met drie apjes: Mona, Joko en Titi. Op een warme dag zat moeder ap met haar kleintjes op een weggende palmtak. Papa Aap zat tussen de kokosnoten te dutten' Archief/Hella S. Haasse

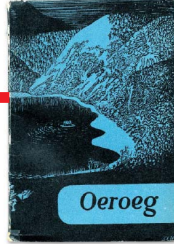

Pasfotoserie Hella - 17 jaar
Archief Hella S. Haasse 59c

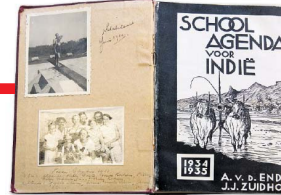
Het digitale Hella Haasse-museum biedt de onderzoekers grootse mogelijkheden

Hella Haasse museum
www.hella-haasemuseum.nl

Oeroeg

Omslag van de eerste druk van 'Oeroeg' (1948)

Hella's schoolagenda uit 1934; ze was toen zestien jaar
Collectie Letterkundig Museum, Den Haag

De familie Haasse bij het Javaanse meer van Telaga-Warna, dat later een grote rol speelt in Hella's debuutroman 'Oeroeg'
Foto Collectie Hella S. Haasse

Gravure van het huis van de hoofdpersoon van de roman 'Schaduwbeeld', Joan Derk van der Cappellen: 't Huis te APPELTHEREN, van den Maas-dijk te zien 1732'. P. Fouquet Junior, Amsterdam, 1740. Coll. Hella S. Haasse

Omslag van de eerste druk van de roman 'Schaduwbeeld' (1989) van de 18de-eeuwse politicus Joan Derk van der Cappellen (ontwerp J. Tappert) met beeld van het wachhuis, het enig overgebleven deel van Joan Derks huis in Appeltien

Brief van Joan Derk van der Cappellen aan John Adams, gedateerd Zwolle, 6 april 1782
Ingeelijst, bezit Hella S. Haasse

'Bij ieder gesprek er een nieuwe la open'
Hella Haasse kijkt zelden op internet, toch had ze, toen grafisch ontwerper Sara Kolster haar benaderde met het plan voor een virtueel archief, het concept onmiddellijk door. 'Ze zag wat voor mogelijkheden het bood om allerlei verbanden te leggen tussen haar leven en haar leven, die je op een andere manier niet kunt leggen.' Kolster (29) kwam in 2003 in contact met Machteld van Gelder die met de documentaire *Het virtueel leven over Haasse* had voltooid en veel materiaal over had. 'Aanvankelijk wilden we een website maken met bronnen, boeken en foto's, maar dankzij de enthousiaste medewerking van Haasse kon het uitgroeien tot het eerste digitale schrijversmuseum ter wereld. Toen ze doorkreeg dat wij met haar leven bezig waren zoals zij zich in haar werk bezighoudt met de levens van anderen, was ze niet meer te stuiten. Bij ieder bezoek dat Patricia de Groot, Haasses redacteur bij uitgeverij Querido, en ik haar brachten, ging er weer een nieuwe la open met documenten en foto's.'
De meeste schrijverswebsites zijn min of meer aangelegde bibliografien, vindt Kolster. 'Het Hella Haasse Museum is daar niet mee te vergelijken. Er zijn 250 foto's van Hella Haasse te zien, 150 handschriften, vijftig filmpjes en interviews, maar ook persoonlijke documenten, familiefoto's, brieven en dagboekantekeningen. Bezoekers kunnen fragmenten van Haasses boeken online lezen en bij haar historische werk kun je doorklikken naar het bronmateriaal.' Een verschil met het Letterkundig Museum in Den Haag, dat veel materiaal heeft verzameld, is de laagdrempeligheid. 'Dat is ook wat Haasse eraan bevalt. Nu moet zij toestemming geven als mensen de archieven willen raadplegen, zo kan iedereen erbij. Ze heeft ons alles meegegeven, behalve de liefdesbrieven aan haar echtgenoot Jan van Lelyveld.' Uiteraard biedt een dergelijk digitaal museum nooit de garantie van volledigheid. Het mooiste dat het digitale museum te bieden heeft, zijn volgens Kolster alle jeugdfoto's, het handschrift van *Oeroeg*, en een super-8 filmpje dat haar ouders en broer voor Hella's 21ste verjaardag hebben gemaakt. 'Maar wat ook prachtig is: de verhalen die ze als kind schreef over een apen gezin in Hongd Tikkie.'
Voor Haasse heeft schrijven altijd hetzelfde betekend als ademen, is Kolster duidelijk geworden. 'Ik weet niet of ze ooit een filmpje van zichzelf heeft gemaakt in haar personages, ik denk dat ze zich vooral verwant voelde met de ontdekking van 'de vrijheid van verbeelding' die haar romanfiguren Claudius en Charles Orleans deden, of de ongekende onafhankelijk- en godreusheid van Sophie Beentick. Ze schreef door alle tijdsbeden heen, wat er ook om haar heen gebeurde. Ze schreep haar eigen tijd.' Dat wordt zichtbaar in het museum. Kolster: 'Het is een ruimte waar je op vele manieren doorheen kunt wandelen: chronologisch, associatief, thematisch, op treftroef of in eigen zoekten. En elke wandeling levert fantastische ontdekkingen op.'

Morgen wordt Hella Haasse 90 jaar. Dinsdag opent de schrijfster het Hella Haasse Museum, een virtuele plek waar de liefhebbers kunnen rondsporen in de wereld van de schrijfster. Het zal ook het werk van biografen veranderen. Ineens kan iedereen meekijken.

SCHADUWBEELD

Klik door naar Oeroeg, ga niet langs Appeltieren

ELSBETH ETTY

Biografen betreden archieven met een mengeling van genot en angst. Tegenvoer de verwachtingsvolle opwindend over de nog te ontdekken schatten, staat de ontmoediging van de rijstrijver waardoor de onderzoeker zich heen zal moeten eten. Staps ongedoerde zoch en mappen, ongedateerde brieven, op het eerste gezicht onbetekende kartebolletjes, moeilijk te ontcijferen agenda's, vergeelde foto's, manuscripten van later beroemd geworden boeken.
Wat te beginnen? Hoe te schiften? Wat is het verhaal dat zich in dit, eigenlijk niet voor mijn ogen bedoelde, materiaal schuilhoudt? Waarom wil ik dit verhaal vertellen, hoe moet ik het vertellen, welke invalshoeken van de honderden die zich aandienen kies ik?
Hermione Lee, biografe van Virginia Woolf en hoogleraar in Oxford, sprak in een recent interview over haar afgruiselijke archieffluwe: 'Je brengt maanden in de archieven over en bent twee tot drie jaar zoet met het lezen van al het primaire materiaal. Al die verschillende soorten materiaal vormen een bizar soort zelfontstekingsmechanisme dat alleen jij begrijpt. En als je dan gaat schrijven, moet je opnieuw beginnen. Meestal weet je niet wat je zoekt, behalve als je van een bepaald standpunt uitgaat, en dat vind ik een totaal verkeerde manier om een biografie te schrijven.'
Zou de archieffluwe uitsterven als virtuele musea,

zoals er nu één voor Hella Haasse is opgericht, terrein winnen? Zal de toekomstige biograaf van onze veelzijdigste schrijfster verlost zijn van het maandenlang doen in over vele landen verspreide archieven? Maar dan, wat gaat er verloren als al het materiaal waarvoor je nog niet eens wist dat je het zocht al keurig chronologisch en thematisch voor je is uitgestald?
Ik kreeg voorafgaand aan de officiële opening van het Hella Haasse Museum een rondleiding langs de jeugdfoto's, manuscripten en brieven en ontdekte al snel dat deze gigantische Findigruik elke archieffluwe tegengaat. Wat er voor in de plaats komt is een adrenaline shot of een injectie met een nog veel sterker goedje. Voor je ogen, je vingers die de muus bedienen, voor al je zintuigen eigenlijks, rijst een berg van mogelijkheden, dwarsverbanden, verhalen en subverhalen op. Zoals Hella Haasse in haar essays en historische romans altijd maar weer speurt naar 'grondpatronen' en 'samenhangen' in leven en werken, zo zal de Haasse-biograaf - en elke willekeurige bezoeker - in dit museum aanknopingspunten vinden voor de samenhangen en grondpatronen in haar leven en werk.
In haar essay *Dubbelportret. Een en ander over de biografie al dan niet literair* schreef Haasse dat het er in een biografie om gaat met behulp van alle geëigende technieken van benadering en presentatie een mens op het spoor te komen en te volgen in zijn maatschappelijke leven en in zijn privébestaan, als unieke persoonlijkheid en als representant van zijn tijd. Welnu, een

vracht bouwstenen daarvoor ligt in dit museum klaar. Een schrijversbiograaf, voegde Haasse eraan toe, moet in de eerste plaats onderzoeken 'uit welke elementen de kernsituatie bestaat die de mens in kwestie tot schrijven dreef, en die - gegeven de innerlijke noodzaak creatief te zijn, als enig middel om deel te hebben aan de werkelijkheid - in het geheel oeuvre, in tal van varianten, soms openlijk, maar vaker verborgen, vermomd te vinden is'.
Dit is de opdracht aan de biograaf van Hella Haasse (en aan iedere schrijversbiograaf) in een notepad. Het bestaan van een digitaal schrijversmuseum of van schrijverswebsites verandert daar in principe niets aan. Wat wel verandert, is dat het grote publiek voortaan over de schouder van de biograaf kan meekijken.
Van Huijzinga is het begrip 'de historische sensatie' afkomstig: het extatische gevoel dat de beschouwer overkomt als een document of voorwerp hem in onmiddellijk contact met een persoon of gebeurtenis uit een andere wereld brengt. Deze sensatie zal steeds minder de exclusieve ervaring van onderzoekers zijn. Zelfs de opwinding bij het plotseling ontdekken van een niet eerder vermoed verband, het vinden van een onmisbaar puzzelstukje, zal de biograaf voortaan delen met anderen. Sterker, hij zal eerder geïrriteerd worden als hij sommige verbanden niet ziet of wenst toe te zien, archieftukken ongetuigd laat of, kwalijkler nog, een voorgegeente interpretatie inbouwt en zich aan reductionisme bezondigt.

Blijft er nog wel een taak voor biografen als iedere snipper archief, alle handschriften, compleet met doorhalingen en correcties, elk boodschappenlijstje, het sullige vakantiekiekie, de compromitterende foto's of aandijende liefdesbrieven, voor iedereen beschikbaar zijn? Maar natuurlijk. Bij een biografie draait het tenslotte om het verhaal dat uit dergelijk materiaal te destilleren is en dat verstaot van het perspectief waaruit dat op fantasievolle wijze wordt verteld.
Het werk van serieuze biografen wordt er met nieuwe digitale faciliteiten alleen maar interessanter op. Naarmate er meer materiaal bereikbaar is zal de biografie mogelijk van karakter veranderen. Geen onafzienbare opsming van levensfeiten, maar meer toegespitste en diepgaarnde antwoorden op hypothesen over de betekenis van het leven voor het werk van de auteur en omgekeerd. Het aanleggen van digitale musea van het uitbreiden van de al bestaande zal onderdeel worden van de biografische arbeid, waaraan meer mensen van uiteenlopende disciplines gaan deelnemen.
Zoals Hella Haasse al opmerkte, zijn schrijvers geëigd hun 'kernsituatie' die hen tot schrijven dreef, te verstoppert in hun werk of wat dan ook. Niets menselijks is hun vreemd. Zij proberen sporen uit te wisselen, onweergaallige eigenschappen of gebeurtenissen verdoezelen, zichzelf moorer voor te stellen dan ze zijn. Niettemin zal de biograaf met behulp van alle geëigende technieken 'de hele mens achter een geliefd

of bewonderd oeuvre op het spoor willen komen en zal de discussie over de vraag waarom dat eigenlijk zo nodig moet, blijven woeden. In wezen is Philip Roths recente roman *Exit Ghost*, dankzij de mogelijkheden van digitale schrijversmusea, alweer achterhaald. Zijn personage Zuckerman verest dat een van insect verdachte bevriende schrijver, en vervolgens hijzelf, stachtoffer zal worden van de sensatiebeluste biografie Kliman. 'Als ik eenmaal dood was, wie kon dan mijn levensverhaal tegen Richard Kliman beschermen?' [...] Mijn grote, onwettelijke, geheim. En wat wel meer dan één. Verbazengewekend, trouwens, dat je kunnen en je praties, voor zover daarvan sprake is, hun bekrooningspiste en diepgaarnde antwoorden op hypothesen over de betekenis van het leven voor het werk van de auteur en omgekeerd. Het aanleggen van digitale musea van het uitbreiden van de al bestaande zal onderdeel worden van de biografische arbeid, waaraan meer mensen van uiteenlopende disciplines gaan deelnemen.
Zoals Hella Haasse al opmerkte, zijn schrijvers geëigd hun 'kernsituatie' die hen tot schrijven dreef, te verstoppert in hun werk of wat dan ook. Niets menselijks is hun vreemd. Zij proberen sporen uit te wisselen, onweergaallige eigenschappen of gebeurtenissen verdoezelen, zichzelf moorer voor te stellen dan ze zijn. Niettemin zal de biograaf met behulp van alle geëigende technieken 'de hele mens achter een geliefd

Van Hella Haasse verschijnt morgen ter gelegenheid van haar negentigste verjaardag een nieuw deel in het Verzameld Werk: 'Eénzijdig' en bundel essays die de schrijfster opnieuw heeft geëigende (Querido, 360 blz. € 21,95).

ELSBETH ETTY